

UNIVERZITET U TRAVNIKU

PRAVNI FAKULTET

**EKONOMSKE OSNOVE
DRŽAVE I PRAVA**

Doc. dr. sc. Edin Arnaut

UNIVERZITET U TRAVNIKU
PRAVNI FAKULTET

POLAZNA ZNANJA U RAZUMIJEVANJU
ODNOSA PRAVA I EKONOMIJE

Doc. dr. Edin Arnaut

1. ODNOS EKONOMIJE I PRAVA, HISTORIJSKA I SAVREMENA PRIZMA

- Povijesno porijeklo svih društvenih nauka leži u pojmu ***prirodnog prava***, koji se veoma rano povezivao s više ili manje jasnim pojmovima zajednice ili društva.
- Otuda je i veza **ekonomske i pravne sfere** društvenog života uspostavljena preko pojma ***prirodnog prava***, iako je ovaj pojam dobivao različita značenja u historiji društvene misli, da bi od XVIII i XIX st. predstava ***o prirodnom pravu i prirodnom poretku bila izjednačena s ekonomskim uređenjem čije sve društvene institucije i odnosi proističu iz privatnog vlasništva i tržišne razmjene.***
- Kod Aristotela (*Etika, V*), prvo, nalazimo nejasnu razliku ***«prirodno pravedno» od «institucionalno pravednog»***, pri čemu je pojam *prirodnog* tumačio kao ponašanja koja su nametnuta općim životnim potrebama koje su čovjeku zajedničke sa životinjama (čuvena je njegova maksima: ***«čovjek je društvena životinja»***).
- U ovom okviru Aristotel je pokušao odrediti razmjenu tako da se ***«uspostave pravični odnosi.»***

1. ODNOS EKONOMIJE I PRAVA, HISTORIJSKA I SAVREMENA PRIZMA

- Stari Rimljani su jednostavno prihvatili Aristotelovu definiciju prirodnog prava (*ius naturale*) kao «**skup pravila koji priroda nameće svim životinjama**», odnosno preneseno na ljudsku populaciju kao «**skup pravila koja se slažu s društvenom nužnošću ili korisnošću**».
- Skolastički filozof i teolog **Sv. Toma Akvinski** (*Tome od Aquine, 1225-1274*), čiji su pogledi važili kao zvanična politika Vatikana, uključio je Aristotelove zaključke u svoj koncept **pravedne cijene** (*justum pretium*), koja odgovara utrošku rada i koja obezbjeđuje prodavcu da živi u skladu sa njegovim društvenim položajem.
- Slobodni mislioci XVIII stoljeća su dalje razvili ideju **prirodnog zakona**, koju su suprostavili teološkom poimanju svijeta. Nastojali su pronaći **načela sklada i pravde u ljudskom životu koja bi odgovarala pravilnosti prirode** (koju je kao pravilnost čitavog svemira otkrio I. Newton).

1. ODNOS EKONOMIJE I PRAVA, HISTORIJSKA I SAVREMENA PRIZMA

- Zagovaranje prirodnog poretka postaje naročito popularno i rasprostranjeno u XVIII st. kada postaje osnovna ideja i lozinka liberalnih ekonomista, prvo francuskih fiziokrata, a potom, još prodornije, predstavnici klasične političke ekonomije (A. Smith, J. B Sey, J. S. Milla i drugi).
- Oni se zalažu za teoriju slobodnog formiranja cijena kao izraza «**pravedne i moralne slobode**», budući da su slobodne konkurentske cijene najugodnije jer pobuđuju preduzetništvo i pravilno uravnotežuju sve ekonomske procese.
- Liberalno načelo *laissez faire* proklamovalo je punu slobodu za proizvođače-preduzetnike (*država se ograničava samo na «noćnog čuvara» koji treba da čuva slobodnu konkurenciju*), da bi kasnije ovo načelo bilo preneseno na *stanje potrošnje kao parole potrošačke slobode i koncepta korisnosti u pristupu neoklasične teorije*.

1. ODNOS EKONOMIJE I PRAVA, HISTORIJSKA I SAVREMENA PRIZMA

- Zadatak *prava* je da uspostavi jednakost među ljudima
- Obim prirodnog prava, pošto je univerzalan suviše je uopćen, tako da ljudi donose zakone u kojima regulišu društvene odnose (pozitivno pravo) i u okviru njih – ekonomske odnose.
- Prirodna sloboda i jednakost ljudi, maksimalno zadovoljenje želja svih članova društva, proizilazi iz uloge savršene konkurencije gdje svako djeluje prema svom vlastitom interesu.
- Prema liberalnoj ideologiji *tržište je najbolji društveni mehanizam za rješavanje pojedinačnih ekonomskih prava*.
- Zato je vlast najdjelotvornija kada je u ekonomskom životu pasivna.
- Iz učenja o prirodnom poretku liberali su izvukli čuvenu maksimu laissez faire – laissez passer (pustite da stvari teku same od sebe).
- Danas, država definira *pravila igre za odvijanje ekonomske aktivnosti*.
- **Kada se danas govori o međusobnom odnosu ekonomije i prava često se taj odnos definira kao odnos forme i sadržine iste stvari: ekonomskih odnosa i ugovora, pri čemu postoje sankcije u slučaju njihovih prekršaja.**

1. ODNOS EKONOMIJE I PRAVA, HISTORIJSKA I SAVREMENA PRIZMA

- Dio tradicije o obrazovanju ekonomista bila je i *sociologija pravnih institucija*, a kao poseban pravac ekonomske misli razvila se, krajem XIX i početkom XX stoljeća u Njemačkoj, *socijalno-ekonomska škola*.
- Ova škola ističe primat *prava i etičkih ideala u organizaciji i razvoju društva*.
- Škola smatra da je *svaki ekonomski sistem* rezultat *slobodnog čovjekova stvaralaštva i plod društvenog zakonodavstva koje proizilazi iz određenih etičkih ideala*.
- *Ti se ideali utvrđuju u pravnim propisima, a oni određuju ekonomski poredak*. Pri tome, *pravu pripada primat*, a ono je rezultat određenih *moralnih ideja*.
- *Vjeruje se da se socijalno-pravnim reguliranjem i socijalnom politikom mogu postepeno eliminirati sve nedaće postojećeg društva i izgraditi idealni socijalni poredak*.

2. USPOSTAVLJANJE PRAVNOG OKVIRA ZA SUDIONIKE EKONOMSKIH AKTIVNOSTI

- Već smo ustanovili da država uspostavlja **pravila igre za odvijanje ekonomske aktivnosti**, odnosno okvira u kojem će preduzeća i pojedinci stupati u međusobne ekonomske odnose.
- **Liberalni koncept pravednosti** temelji se mogućnosti da svaki pojedinac djeluje u skladu sa individualnim izborom, bez pritiska i nametanja od drugih pojedinaca ili vlasti.
- Ovaj koncept **ekonomskog prava**, kao što su slobodna kupovina i prodaja, pravo vlasništva stavlja po značaju, u istu ravan sa osnovnim ljudskim pravima (pravo na život, pravo na vjeroispovjest, pravo govora i sl). U skladu stim, **postizanje pravednosti realizuje se posredstvom jednakih mogućnosti**.
- **Samo u pravnom sistemu** koji karakteriše ravnopravan tretman svih učesnika u ekonomskim transakcijama i koji omogućava vremensku konzistentnost ekonomskih odluka, može se očekivati **efikasno funkcioniranje ekonomskog sistema**.

2. USPOSTAVLJANJE PRAVNOG OKVIRA ZA SUDIONIKE EKONOMSKIH AKTIVNOSTI

- *Ekonomsko pravo se bavi institucionalnim ograničenjima sloboda tržišnih subjekata s ciljem da se spriječe moguća ugrožavanja izvornog javnog interesa od strane preduzećima.*
- Otuda je temeljno polazište *Ekonomskog prava* priznavanje da «su optimalna pravna rješenja samo ona koja su determinisana principima, odnosno zakonitostima ekonomske nauke».
- Sadržina većeg broja pravnih normi je ekonomska, pravo definira postojeće ekonomske odnose kroz pravila o poslovnom ponašanju ljudi i organizacija.
- Bez pomoći *prava* (odnosno pravne norme koja sadrži i propis o primjeni sankcija) veliki broj ekonomskih odnosa ne bi mogao normalno da se odvija.
- Ekonomski život je nezamisliv bez pravnih ustanova kao što su: kupovina, prodaja, izvršenje kupoprodajnog ugovora, zaštite vlasništva i sl.

2. USPOSTAVLJANJE PRAVNOG OKVIRA ZA SUDIONIKE EKONOMSKIH AKTIVNOSTI

- *Da nema zakona koji reguliše pravo vlasništva, ljude bi samo primjena sile mogla da spriječi da jedni od drugih ne krađu. Lišeni mogućnosti da zaštite svoju imovinu, pojedinci bi imali veoma mali podsticaj za proširenje ekonomskih aktivnosti.*
- *Na osnovu zaštite prava vlasništva obezbjeđuje se izvršenje ugovora koje zaključuju pojedinci.*
- **Zaključujemo da su najbolji oni zakoni koji najviše podstiču ekonomsku racionalnost. Zato se kao rezultat *ekonomske analize prava* daju preporuke kakva bi trebalo da budu pravna pravila.**

3. PRAVNA OSNOVA TRŽIŠNIH ODNOSA

- **Pojam svojine** se pojavljuje kao najstarija i fundamentalna društvena institucija, koja institucionalizira djelovanje pojedinca (vlasnika) «**spram okoline**», te u najopćijem, **sociološko-pravnom smislu, označava formu imanja dobara kojom se zadovoljavaju ekonomski interesi.**
- Smisao tretmana fenomena svojine otkriva se u oskudnosti dobara. Tamo gdje su dobra u izobilju, sasvim je jasno da je institucija svojine izlišna.
- Svojina je tako neodvojivo povezana s ljudskom egzistencijom uopće.
- U svim društvenim uređenjima ona pokriva najšira prava nad stvarima, a poneka i ljudima, koja daju zakoni ili običaji. Ta prava svojine se razlikuju od zemlje do zemlje, kao i između različitih uređenja jednog društva.
- **Uspostavljeni zakonima (regulacijom) ili običajima, razlikuje se sljedeći oblici svojinskih prava.**
 - (1) privatne i
 - (2) kolektivne (dolazi i pod nazivima državne ili nekada u bivšoj Jugoslaviji društvene svojine).
 - (3) režim *res nullius* ili *open access* u kome niko nema pravo da isključuje druge iz upotrebe, a svi su slobodni da se nadmeću za njihovu upotrebu.

3. PRAVNA OSNOVA TRŽIŠNIH ODNOSA

- U poslovnoj praksi, na nivou preduzeća kao neposrednog ekonomskog subjekta, povodom svojine nastaju i široka **imovinska prava i obaveze**, koja po ekonomskom značaju mogu i da prevaziđu vrijednost same svojine preduzeća. Otuda se razlikuju dvije vrste prava:
 1. **Svojinska prava kao svojina na osnovnim i obrtnim sredstvima preduzeća i**
 2. **Obligaciona prava koja se odnose na potraživanja po različitim ugovornim odnosima: nenaplaćena potraživanja iz ugovora o kupoprodaji, potraživanja po kreditnim odnosima, potraživanja po osnovu zakupa i potraživanja po drugim osnovama.**
- Svojinska vlast je ekskluzivna i pripada samo titularima svojine dok su sva ostala lica isključena i obavezna da svojim ponašanjem ne uznemiravaju njeno nespetano vršenje.
- Društveno priznavanje ovog odnosa ostvaruje se u formi **prava svojine** koje dobija oblik apsolutnog prava (djeluje *erga omnes*, tj. prema svima) i koje ovlašćuje titulara svojine na najšire korišćenje i upotrebu predmeta svojine (u granicama zakona).

3. PRAVNA OSNOVA TRŽIŠNIH ODNOSA

- **Zapravo, *pravo svojine* se sastoji iz tri grupe ovlašćenja: *držanje stvari, korišćenje stvari i raspolaganje stvarima.***
 1. **Držanje stvari koje podrazumijeva da titular svojine donosi odluke koje se odnose na neposrednu upotrebu stvari.**
 2. **korišćenje stvari ovlašćuje titulara da zahtjeva prisvajanje novih stvari nastalih iz predhodne produktivne upotrebe predmeta svojine:**
 3. **raspolaganje stvarima daje ovlašćenje titularu da otuđi pravo svojine na stvarima u obliku prodaje ili njenog poklona nekon drugom licu.**
- **Kada pravni sistem garantuje ova ovlašćenja na stvarima ona postaju formalno *pravo svojine.***

UNIVERZITET U TRAVNIKU

PRAVNI FAKULTET

POGLAVLJE- I
POJMOVNE I METODOLOŠKE OSNOVE
EKONOMIJE KAO NAUKE
-PRISTUP PROUČAVANJU EKONOMIJE-

Doc. dr. sc. Edin Arnaut

Pojam i predmet ekonomije kao nauke

- Etimološko značenje pojma «ekonomija» potiče od antičkog koncepta oekonomija (*oiconomia*).
- Nastalo je od grčkih riječi;
 - *oicos* (kuća, domaćinstvo) i
 - *nomos* (zakon, pravilo, red),a označavao je skup principa o rukovođenju, upravljanju, gazdovanju domaćinstvom, državom ili privredom.
- *Predmet ekonomije se određuje kao «svaka ljudska djelatnost u kojoj se susreće problem ograničenih sredstava za realizaciju odabranih ciljeva.»*
- Zadatak ekonomije svodi se, u krajnjoj liniji, na postizanje **maksimalne efektivnosti** (maximalne *outpute*) ili na **minimalizaciju troškova** (minimalne *inpute*).

Nastanak i geneza ekonomije kao nauke

- S raspadom feudalizma i razvitkom trgovačkog rano-kapitalističkog društva u Evropi i pokretom *renesanse*, niču ***prve ekonomske škole***
- Danas je za temeljnu ekonomsku disciplinu na univerzitetima sveprisutan izraz **ekonomika** (*Economics*)
- Savremenim izrazom **ekonomija**, inače, označavamo ekonomsku nauku u cjelini (**istraživanja, proučavanja, metode**).
- Danas je **ekonomska nauka (teorija) jedna od najpropulzivnijih društvenih nauka**, koja se razvila u cjeloviti sistem sastavljen od osnovnih područja istraživanja:
 - ekonomske teorije (koja se nekada nazivala **političkom ekonomijom**)
 - i ekonomske stvarnosti (**ekonomika – economics**).

- Nastanak ekonomije kao nauke veže se za ime pripadnika škole ***Klasične političke ekonomije***, Adama Smita (1723.-1790.) i njegovu knjigu ***Bogatstvo naroda, 1776. godine***. Nastanak i razvoj ekonomije kao nauke usko je vezan s problemima i potrebama privredne prakse razvoja epohe kapitalizma.
- Ekonomija kao nauka tada je nastala pod imenom ***Politička ekonomija***.
- Nastanak ekonomije kao nauke, zapravo, predstavlja izraz interesa nastajuće kapitalističke klase za slobodu poslovanja (nasuprot feudalnim ograničenjima).
- Ekonomija se na ovaj način «postepeno oslobađa 'balasta' drugih disciplina, odnosno iz dodatka uz filozofske, teološke i etičke rasprave, te postepeno postaje samostalna nauka.
- S raspadom feudalizma i razvitkom trgovačkog rano-kapitalističkog društva u Evropi i pokretom *renesanse*, niču ***prve ekonomske škole***, koje se usredsređuju na pojam društvenog (nacionalnog) bogatstva i tržišta.
- Pojavi škole ***Klasične političke ekonomije*** su prethodile ***ekonomske škole merkantilizma (XV-XVII st.) i fiziokratizma (XVII st.)***, koje još ne tvore sistem ekonomske nauke.

- Kao prvi posvećeni ekonomski mislioci, merkantilisti upućuju na državni intervencionizam u vanjskoj trgovini, budući da oni društveno bogastvo izražavaju u novcu do kojeg se dolazi jedino kroz razmjenu, tj. spoljnu trgovinu.
- Propagirajući prirodni poredak, fiziokrati, nasuprot tome, **izvor društvenog bogatstva traže u poljoprivredi**, a do njega se dolazi ekonomskom slobodom, tj. prepuštanjem prirodnog života njegovim sopstvenim zakonitostima.
- Iz učenja o prirodnom poretku proizilazi čuvena (francuska) maksima laissez faire (lese-fer =neka stvari idu slobodno svojim tokom).
- Između sredine XVII i sredine XVIII stoljeća, kao izraz potreba liberalnog kapitalizma, ekonomija kao nauka se, u radovima predstavnika treće ekonomske škole – (engleske) Klasične političke ekonomije (ili samo *klasična ekonomija*), zaokružuje u posebnu naučnu disciplinu.

- Od tridesetih godina XX stoljeća, pred izazovima *Velike ekonomske krize* (1929.-1933.), mijenja se glavni tok ekonomske nauke, ponajprije kroz djelo J. M. Kejnsa *Opšta teorija zaposlenosti, kamate i novca* (J. M. Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, 1936.).
- S ovim djelom opisan je novi pristup ekonomiji, proširujući predmet proučavanja na monetarnu i fiskalnu politiku kojima se nastoje riješiti tada akutni problemi krajnje ekonomske nestabilnosti (velike nezaposlenosti i hiperinflacije), što težište ekonomskog proučavanja pomjera sa tržišta na povećanje uloge države u ekonomskim aktivnostima.
- *Klasična politička ekonomija* čini dio preovlađujućeg liberalnog pogleda na svijet. Adam Smit, najznačajniji predstavnik ove škole, u svom čuvenom djelu «Bogatstvo naroda» (1776.) ekonomiju imenuje *političkom ekonomijom* i definira je kao nauku koja *proučava prirodu i uzroke bogatstva nacije*.
- Smitova analiza načina na koji slobodna tržišta organiziraju ekonomski život i doprinose ekonomskom razvoju (blagostanju društva u cjelini, ali i pojedinaca) ostaće oslonac svim liberalističkim pravcima. Njegova knjiga rudimentalno je označila nastanak ekonomije kao nauke.

- Od XVII do XIX st. naziv *politička ekonomija* podrazumijevao je ekonomsku teoriju, da bi od početka XX stoljeća pojam *političke ekonomije* bio zamjenjen s pojmom *ekonomike* (engl. *Economics*) koju uvodi Alfred Maršal (A. Marshall), profesor Univerziteta u Cambridgeu.
- U svojoj knjizi, *Principi ekonomike (Principles of Economics, 1890.)*, *Maršal ekonomiju upravlja na «proučavanje ljudskog roda u običnom toku života; ona istražuje onaj dio djelatnosti pojedinaca i društva koja je najuže povezana sa sticanjem i upotrebom materijalnih stvari potrebnih za blagostanje.»*
- Od tada interes za ekonomijom kao naukom stalno raste, što je praćeno sve većim brojem univerziteta sa studijama iz ekonomije, naročito u Engleskoj, Italiji i Njemačko
- Od kraja šezdesetih i početka sedamdesetih godina prošlog stoljeća, narasli privredni problemi otvaraju teorijski put negiranja teorijskih i privredno-političkih doprinosa kejnzijanizma, oličenih u državnom intervencionizmu i konceptu države blagostanja.

- Ponovno «otkrivanje i povratak tržištu» (doktrinarno: povratak temeljnim porukama Adama Smita o *svemoći tržišta*) odgovor je na preveliko opterećenje države.
- Najžešća kritika intervencionizma dolazi s novim teorijskim usmjerenjima kao što su *monetarizam, ekonomija ponude i teorija racionalnih očekivanja*, koje znatno odstupaju od kejsijanske i neoklasične paradigme.
- Danas je za temeljnu ekonomsku disciplinu na univerzitetima sveprisutan izraz *ekonomika (Economics)* dok je *politička ekonomija gotovo potisnuta*.
- U njemačkom govornom području se za ekonomiju kao naučnu disciplinu koristi i izraz *narodna privreda*, koji je svojevremeno nastao kao reakcija na englesku klasičnu političku ekonomiju.
- Savremenim izrazom *ekonomija*, inače, označavamo ekonomsku nauku u cjelini (istraživanja, proučavanja, metode). Danas je *ekonomska nauka (teorija)* jedna od najpropulzivnijih društvenih nauka, koja se razvila u cjeloviti sistem sastavljen od osnovnih područja istraživanja: ekonomske teorije i ekonomske stvarnosti.
- U ovom kontekstu se izdvaja i *čista ekonomija* kao smjer ekonomske misli koji strogo odvaja nauku od vještine i na toj osnovi razlikuje čistu ekonomiju od *primijenjene ekonomije*.
- *Čista ekonomija* objektivistički istražuje, analizira i objašnjava postojeće činjenice, a *primijenjena* se koristi rezultatima prve, pronalazi odgovarajuća rješenja u praksi, savjetuje ekonomske subjekte, propisuje im određeno ponašanje i usmjerava njihovo djelovanje.

Politička ekonomija

- Izraz *Politička ekonomija* primarno je korišten u bivšim socijalističkim zemljama, danas se još upotrebljava samo u Francuskoj, mada primjeri pojedinačnih fakulteta u svijetu ukazuju na vraćanje ovom nazivu.
- Danas se izraz *Politička ekonomija* upotrebljava i za označavanje **javnog izbora** kao **ekonomske metode za proučavanje funkcioniranja državnih vlada**.
- U pitanju je procjena **tržišnog uspjeha** (da li je efikasan i pravičan) i mogućnosti da se **vlada umiješa i poboljša situaciju**.

Ekonomika (ECONOMICS)

- Danas najcitiranija definicija ekonomije je ona koja potiče iz Samuelsonovog čuvenog udžbenika *Ekonomika* i glasi:

«Ekonomika - nauka koja izučava kako čovjek i društvo biraju, sa ili bez upotrebe novca, način upotrebe oskudnih resursa u proizvodnji različitih proizvoda kroz određeno vrijeme i način njihove raspodjele za sadašnju i buduću potrošnju, među različitim ljudima i grupama u društvu.»

«Ekonomika je naučno proučavanje kako društva upotrebljavaju oskudne, tj. rijetke resurse da bi proizvela korisne robe i raspodijelila ih različitim ljudima i grupama.»

- **Economics** – suštinski je priča o tome kako funkcionišu **tržišta i tržišni sistemi.**

Ekonomski modeli

- **Ekonomski modeli** predstavljaju pojednostavljenu sliku ekonomske stvarnosti, apstrakciju na kojoj se zasniva ekonomska teorija.
- **Deskripcija- posmatranje ekonomskih događaja i njihov opis** - u ekonomiji se pojavljuje kao rezultat naučnog posmatranja u dužem periodu i sistemskog prikupljanja relevantnih podataka o predmetu istraživanja.
- **Ekonomska analiza** - logički produžetak posmatranja i predstavlja postupak objašnjavanja, utvrđivanja uzročno-posljedičnih veza (zakonitosti) između ekonomskih kategorija, procesa, pojava i odnosa, radi njihova objašnjenja i predviđanja.
- **Statistička i matematička analiza** omogućava analitičku osnovu ekonomskih istraživanja.
- **Eksperimenti** - u posljednjim decenijama razvija se posebna ekonomska disciplina: eksperimentalna statistika, koja proučava ekonomsko ponašanje u kontrolisanim, vrlo bliskim uslovima eksperimenata u prirodnim naukama.

Elementi modela

- Sastavne elemente ekonomskih modele čine: ***varijable, parametri i pretpostavke ponašanja***.
- ***Varijable*** su elementi pojave koji treba odrediti modelom.
- Mogu biti ***endogene*** (zavisne i odredive) koje model nastoji da objasni i ***egzogene*** (date i nezavisne) koje utiču na endogene.
- **Kvantitativni izraz** međuzavisnosti dviju ekonomskih varijabli uvijek je određen nekim brojnim izrazom – ***parametrom***.
- ***Pretpostavke ponašanja*** govore o motivima ekonomskog ponašanja (funkcija cilja).

Mikroekonomija

- **Mikroekonomija** *analizira ponašanje pojedinačnih ekonomskih subjekata, domaćinstava i preduzeća u korišćenju ograničenih prirodnih resursa.*
- **Dijeli se na niz posebnih disciplina:**
 - ✓ teoriju ponašanja potrošača,
 - ✓ teoriju troškova, teoriju i politiku cijena,
 - ✓ ekonomiku i poslovnu politiku preduzeća,
 - ✓ različite marketinške discipline i sl.

Makroekonomija

- ***Makroekonomija*** analizira ponašanje i kretanje *ekonomskih agregata* jedne zemlje.
- Najvažniji rezultati ekonomske aktivnosti se sumiraju u **makroekonomskim agregatima** jedne ekonomije:
- **bruto domaći proizvod - GDP** (*gross domestic product*),
- **bruto nacionalni proizvod - GNP** (*gross national product*),
- investicije,
- ukupna potrošnja,
- zaposlenost,
- inflacija,
- izvoz-uvoz itd.

Ekonomska teorija i ekonomska politika

- **Ekonomska teorija** podrazumijeva *naučno proučavanje* i utvrđivanje zakonitosti i principa u funkcioniranju ekonomske aktivnosti, koje treba da budu **okvir za praksu, odnosno ekonomsku politiku** u određenim uslovima.
- **Ekonomska teorija** - **okvir za praksu, odnosno ekonomsku politiku jedne države.**
- **Ekonomska teorija** je rezultat posmatranja konkretnih događaja u ekonomskom sistemu, na osnovu kojih se, uz eliminaciju nebitnih, utvrđuju opšte zakonitosti funkcioniranja ekonomskih sistema.
- **Ekonomska politika** se bavi konkretnim aktivnostima koje se preduzimaju u određenim društvenim okolnostima.
- **Ekonomsku politiku** čini sistem ekonomskih mjera i konkretnih akcija koje provodi država da bi uticala na privredna kretanja i ekonomski razvoj.

Pozitivna i normativna ekonomija

- Za shvatanje pojma ekonomske nauke, naročito je bitna njena **makroekonomska podjela na pozitivnu i normativnu**. U oba slučaja radi se o sintetizovanom znanju, koje u slučaju **pozitivne ekonomije** predstavlja ono što postoji, razmatra «šta je» (*what is*) i govori o činjenicama, **dok normativna, proučava kriterije koji određuju ono što bi trebalo da bude i govori o vrijednostima i ciljevima**.
- **Pozitivna ekonomija opisuje ekonomske činjenice i ekonomska ponašanja (otuda se naziva još i deskriptivna ekonomija)** i ima za cilj objašnjavanje kako stvarni privredni život funkcionise (šta, kako i za koga proizvoditi) i kako ga različite snage mjenjaju, pa se od nje očekuju i predviđanja o reagovanju privrede na određene promjene. Dakle, objašnjavaju se ekonomska stvarnost kakva je ona zaista bez prosuđivanja da li su ekonomski rezultati dobri ili loši. Zasnovana je na konstatacijama tipa «**ako ...tada**»; npr. **ako se se pojavi inflacija tada se obezvrjeđuje novac**;
- **Normativna ekonomija je usmjerena na objašnjavanje ekonomskog života ili jednog njegovog segmenta na način kakav bi on trebao da bude**. To znači da pozitivna ekonomija uključuje vrijednosne (etičke) sudove o pitanjima šta, kako i za koga proizvoditi u nekoj ekonomiji, pa se, uglavnom, zasniva na preporukama šta bi trebalo uraditi, odnosno koje ekonomske promjene su poželjne. **Normativna ekonomija daje mišljenja i preporuke za vođenje ekonomske politike**.
- **Dok pozitivna ekonomija objašnjava, npr. šta je i kakve posljedice ima nezaposlenost, ili kakvo je socijalno stanje društva, normativna ekonomija odgovara kolika treba da bude nezaposlenost i koliko treba da bude socijalno staranje**. Ili: pozitivan stav je: «Ako država izvrši povećanje stope poreza na prihod građana, smanjuju se mogućnosti za povećavanje njihove zarade», dok bi **normativni stav bio: «država treba da poveća poreska opterećenja za bogatije, a da ih smanji za siromašne.»**

Opšte vrijednosti u ekonomiji

■ Postoje tri opšte vrijednosti u ekonomiji:

- **Efikasnost** je kriterij u vrednovanju ekonomskih sistema i podrazumijeva efikasnost upotrebe inputa – faktora proizvodnje u dobijanju maksimalnih količina *outputa* – korisnih dobara i usluga.
- **Pravedna raspodjela** tereta i koristi sistema - može se iskazati i kao mogućnost funkcioniranja principa «jednaki šansi za sve» s obzirom na pojave rasne i polne diskriminacije, socijalnog i starosnog stanja, itd.
- **Demokratija** pokazuje u kojoj mjeri ekonomski sistem unapređuje ili sprečava demokratsko funkcioniranje države.

Ekonomski sistem

- Pod ekonomskim (privrednim) sistemom podrazumijevamo društveno određeni mehanizam za rješavanje **temeljnih ekonomskih pitanja**:
 - ✓ *šta,*
 - ✓ *kako i*
 - ✓ *za koga proizvoditi*
- Ekonomski sistem je najvažniji podsistem ukupnog društvenog sistema, jer zahvaljujući svojoj otvorenosti i velikom broju veza djeluje na ostale pod sisteme (politički, pravni, itd.) snažnije nego što ovi djeluju na njega.
- Na ekonomski sistem utiče dostignuti stepen, prvenstveno, ekonomske nauke ali i drugih naučnih disciplina na direktan ili indirektan način. Nauka kao sistem ravnopravna je **ekonomskom sistemu**. I ostali sistemi koji su pod sistemi društvenog sistema utjecat će putem povratnih sprega na ekonomski sistem.

Glavne komponente ekonomskog sistema

- **Resursi: inputi** - faktori proizvodnje (prirodni resursi, rad, kapital), tehničko-tehnološko znanje, preduzetništvo i organizacione sposobnosti;
- **Ekonomski subjekti:** domaćinstva, preduzeća, država.
- **Procesi** - ekonomske aktivnosti, koje objašnjavaju kako funkcioniše **ekonomski sistem**.
- **Ekonomske institucije** kao ustaljen odnos između ekonomskih subjekata, a plod su navika, običaja i propisa, koji determinišu pravila ljudske akcije i organizacije trajnijeg ekonomskog ponašanja.

Tržišni ekonomski sistem

- **Tržišni ekonomski sistem** - vezan je za demokratska državna ustrojstva i odlikuje se time što u njemu pojedinci i privatna preduzeća samostalno donose odluke o proizvodnji i potrošnji.
- **Tržišne privrede se klasificiraju u tri modela:**
 - **anglosaksonski model** - apsolutizira ulogu tržišta i ekonomskih sloboda kao preduslova ekonomskoj efikasnosti.
 - **socijalno tržišna privreda** - Ovdje se princip tržišne ekonomske efikasnosti dovodi u sklad sa opštim ciljevima kao što su socijalna pravda, individualne slobode i zaštita čovjekove okoline.
 - **istočnoazijski model** - karakteriše ga prožimanje tržišta nacionalnom kulturom i tradicijom.

Socijalno tržišna privreda

- U okviru ovog modela često se diferenciraju:
 - švedski model, karakterističan po snažnoj socijalnoj komponenti, smanjenju socijalnih razlika (putem preraspodjele nacionalnog dohotka u korist slabijih slojeva).
 - njemački model socijalno tržišne privrede u kome država aktivno utiče na cijene, carine i tehničke norme. Model je funkcionirao pod geslom: «Blagostanje za sve – blagostanje kroz tržišnu utakmicu».